

- TARAKANOV, I. V. [ТАРАКАНОВ, И. В.] (2011), Удмурт кыллэн кылкабтодосэз (морфологиез). Удмурт кун университет, Ижкар. 108–258.
- VAHRUŠEV, V. M. (szerk.) [ВАХРУШЕВ, В. М. (ред.)] (1956), Русско–удмуртский словарь. С приложением краткого очерка грамматики удмуртского языка. Государственно издательство иностранных и национальных словарей, Москва.

CSÚCS SÁNDOR

**Nobufumi Inaba: Suomen datiivigenetiivin juuret
vertailevan menetelmän valossa**

Mémoires de la Société Finno-ougrienne 272.

Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki. 2015. 413 o.

A szerző a Turku Egyetem doktoranduszaként 16 év alatt, rendkívül alapos munka után hozzájutott minden vizsgált nyelv anyanyelvi informánsához, akiktől egyfelől példákat kapott, másrészt ellenőrizni tudta nyelvi adatait, konzultálhatott minden korábbi és jelenlegi finnugor nyelvészrel.

Az 1. fejezet (Johdanto, 15–25) általános kérdésekkel (a kutatás háttere, módszere), a kutatott anyaggal és a kutatás szerkezetével foglalkozik, végül felsorolja a birtokviszony fajtáit és kifejezőeszközeit. A kutatás témáját azért véli aktuálisnak, mert eddig nem kutatták azt, hogy a finn dativus-genitivus valóban ősi eredetű-e. Igazából nem is vonták kétségbe, bár megbízható jeleit nem találták a rokon nyelvekben, ám nem vették figyelembe idegen nyelvek hatásának lehetőségét sem. Ezeknek a körülményeknek a figyelembe vétele nélkül nem beszélhetünk az eddigi kutatások alaposságáról (18). Ezzel a magam részéről nem értek egyet, bár nincsenek olyan tételek, amelyek kutatásához újabb kutatások ne tudnának új szempontokat és érveket hozzárendelni.

Az *N*-genitivus (az *-n*-ragos birtokos jelző, pl. finn *isä-n auto* 'az apá-nak az autója') kutatásának történetét vette szemügyre, hogy a dativus-genitivus helyzete világossá váljon az *N*-genitivus kutatásában. Az *N*-genitivus „rejtélyének” kibogozásához a dativus-genitivusi funkció vizsgálata is feltétlenül szükséges. A szerző öt szempont vizsgálatát tűzi ki kutatási céljának: 1) a finn dativus-genitivus és ennek helyzete a tárgy jelölése szempontjából, 2) a lív nyelv dativusának használata a birtokviszony kifejezésében, valamint a nominális szerkezetekben, 3) a déli lapp birtokviszony kifejező eszközei, 4) a birtokviszony kifejezése a mordvinban és a cseremiszenben, 5) a direkt és az indirekt tárgy kifejezése az ó- és újsvédben. Az első négy szempontot a birtokviszony kapcsolja össze, míg az ötödik vizsgálati szempont külön egység, amely a harmadik pontban jelzett egység révén kapcsolódik az előzőkhöz. A negyedik pontot csak érintőlegesen vizsgálja a szerző.

A vizsgálati anyag imponálóan széles (vö. Aineslähteet, 317–336). A birtokviszony típusainak és kifejező eszközeinek számbavétele következik. A birtokos

szerkezet két entitás (birtokos és birtok) közötti viszonyát jelenti morfoszintaktikai szinten. A következőkben – elég rapszodikusán – vet föl különböző megközelítési szempontokat. Néhány nyelvben különbség van az elidegeníthető és az elidegeníthetetlen birtok között. A szerző megkülönböztet „juridikus” birtokot, amely társadalmi szerződésben rögzített. A habitív viszonyok külön szempontot jelentenek, amelyen belül ideiglenes vagy fizikai viszonyokat különböztethetünk meg. A birtok és habitív viszony fedik egymást, amikor a birtokos, birtokló (omistaja) és a valami fölött diszponáló, rendelkező (haltija) szerepét említi. Itt a többfunkciós és egyfunkciós argumentumok különbségére hívja föl a figyelmet. Ezeknek az igen érdekes szempontoknak a felvetése után később ezekre nem tér ki részletesen, a bennük rejlő lehetőségeket nem használja ki, az elemzést nem viszi következetesen végig.

Tipológiailag nézve ez az elmefuttatás szofisztikus. Nem hiszem, hogy a finnben lenne különbség például az elidegeníthető és elidegeníthetetlen birtok nyelvi kifejezése között. Nyelvi megformálás szempontjából nemigen van különbség a típusok között. A vizsgált (finn-volgai) nyelvek azért lényegesen különböznek a birtokviszony morfoszintaktikai megformáltságát illetően. Egyáltalán nem foglalkozik az észttel, amelyben teljességgel eltűntek a birtokos személyragok. Itt van genitívus, bár ragja – az északi laphoz hasonlóan – csaknem teljesen elenyészett. A legtöbb finnugor nyelvben kifejezhető, hogy valakinek (genitívus) a valamije ilyen vagy olyan, továbbá hogy valakinek van (habeo) valamije. A harmadik lehetőség az, hogy valami valakié, a jelnek tehát predikáló funkciója van: *Sanakirja on Matin* ~ *sanakirjat ovat Matin* (egyalakú állítmányi névszó), a magyarban: *A szótár Mattié* ~ *a szótárok Mattiéi*. (Kongruáló állítmányi névszó, amely ún. birtokjelet tartalmaz.) Nem mellékes, hogy a magyarban birtokviszony kifejezhető képzőkkel is: *kékszemű lány* (akinek kék a szeme), az *-ú/-ű* képző általában elidegeníthetetlen birtokot jelöl. Ezzel szemben az *-s* képző elidegeníthetőt: *lilaruhás nő* (akinek lila ruhája van, aki lila ruhát visel). A birtok hiányát fosztóképző fejezheti ki: *pénztelen diák* (akinek nincs pénze).

Az elemzés szempontjait kiragadottnak, elméletileg megalapozatlannak vélem.

A 2. fejezetben az *n*-ragos genitívus eredetét, nyelvtörténeti hátterét ismerteti (N-genetiivin alkuperän arvoitus ja sen tausta, 26–45). Az *-n* eredetének kérdése megosztja a finnugristáknak. A toldalékot összefüggésbe hozták az instructívus ragjával, a melléknévképzővel, a locatívusszal és a latívusszal. A szerző részletesen sorra veszi a különböző hipotéziseket. A kérdés nézetem szerint már HAJDÚ PÉTER (Bevezetés az uráli nyelvtudományba. Tankönyvkiadó, Budapest. 1966) óta nyugvópontra jutott. A szerző végső soron HAJDÚ nézetét képviseli, bár ezt nem tudatosította (44–45).

A 3. fejezetben tér rá a finn datívus-genitívusra (3. Suomen datiivigenetiivi, 46–97). A finn példák a következőkben az 1500–1650-es évekből valók (Aagri-

cola, Jaakko Suomalainen, Paavali Justen, Eerik Sorolainen stb.), statisztikai adatokat, majd a típusokra bőséges példaanyagot ad közre. Ezt követi az 1650 utáni időszak anyaga. Érdekes fejezet a dativus-genitivus helyzete a tárgy esetének funkciójában. Ezek a mondatok igen tanulságosak: bizonyos igékkel (pl. permisszív igékkel) álló tárgyeset értelmezhető dativus-genitivusnak. A birtokviszony kifejezése Agricolánál: érdemes lett volna mai fordításokban, irodalmi nyelven is közölni helyenként a forrásokat, miként a többi nyelv esetében petitivel. Jók az összefoglalások. Kiderül, hogy az allativus használata a genitivus helyett már az 1500-as évek végén a maihoz hasonló.

Ezután a lív jelenséget tárgyalja (4. Liivin datiivi – datiivigenetiivin sukujuuret I, 98–171). A lívben – az észthez hasonlóan a genitivusrag nem maradt meg, – van viszont egy dativus rag, amely történetileg identikus a finn genitivusszal (< dativus *n). Használatos a necesszív szerkezetekben és a permisszív szerkezetekben. A kurlandi lív *-n* dativusnak a salisi lívben *-l* felel meg, az utóbbiban talán észtvételtől van szó.

A szerző ezután rátér a déli lapp megfelelőkre (5. Eteläsaamen genetiivi omistussuhteiden ilmaisuissa – datiivigenetiivin sukujuuret II, 172–206). A habeo-szerkezetben genitivus vagy inessivus van. A genitivus élettelen birtokos esetében használatos. Régebbi szövegekben is vizsgálódik. Összefoglalás a birtokviszony kifejezéséről: a déli lapp habeo-szerkezet genitivusa különbözik a finn dativus-genitivustól, sőt különbözik a lív lativus használatától is. Hasonlít a finn adessivusi birtokosra és a lív dativusra. A lív dativus kifejezhet élettelen birtokost, és hasonlít a déli lapp genitivusi birtokosra. Irányát tekintve neutrális: birtokba kerülést fejezhet ki, viszont birtokban lételt és kikerülést nem, mint a lívben.

A következőkben a mordvin és a cseremiszi birtokviszony-kifejezőket csak érintőlegesen vizsgálja (6. Katsaus mordvan ja marin omistussuhteiden ilmaisukeinoihin – datiivigenetiivin sukujuuret III, 207–231). Először a mordvin birtokviszony kifejezőiről szól. A habeo-szerkezet hasonlít a magyarra: dativus-genitivus + a birtokon megfelelő birtokos személyrag. Predikatív szerkezet, genitivusban van. Erza és moksa példák párhuzamos bemutatása következik, majd a cseremiszi megfelelők elemzésére kerül sor. Ezután a habeo-szerkezetet és egyéb (predikatív) szerkezeteket vizsgálja. A volgai nyelvek kifejezései másképpen magyarázhatók, nem kapcsolódnak a finn dativus-genitivus előzményeihez. A volgai nyelvek esetragjának tisztán possesszív funkciója van. Erre utalnak a megfelelő birtokos személyragok. A mordvin *-v* lativusnak történetileg nincs köze a genitivushoz. (Másképp az erza dativus-allativus *-neñ* értelmezhető az ősi *-n* lativus rag reduplikációjának!) Ugyanez a helyzet a cseremiszi benn.

A nyugati finnugor nyelvek esetragjai után tárgyalja a svéd „esetrendszer” tanulságait (7. Ruotsin sijajärjestelmän Suuri katastrofi – datiivigenetiivin toiset juuret, 232–306). Ebben a fejezetben kerül sor a biblia megfelelő helyeinek idé-

zésére svéd forrásokból. (A svéd források izlandi megfelelői is megjelennek.) A svéd dativus-genitivus használata a 'hagy' (permisszív) és 'mond' igékkel kapcsolatban. A szerző szerint az ósvéd megfelelő igéinek (*giva, säga*) párhuzamos használata magyarázza a dativus-genitivus használatát (288). Német példákat is hoz. Nagy figyelmet szentel a svédben a ditranzitív igék viselkedésének (ez most igen divatos téma). Mi az R-hipotézis? (Feltehetően svéd?) Svéd (és ennek megfelelően finn) igék kaphatnak egyfelől tárgyat, másfelől hova kérdésre felelő habitív határozót; a szerző szerint ezek adták az alapot a dativus-genitivus születéséhez: *Antaa A:n / A:lle syödä*. 'Hagyja A-t / ad A-nak enni'. Ezek a permisszív szerkezetek magyarázzák a dativus-genitivus születését. Itt viszont olyan infinitívusos szerkezetekről van szó, amelyeknek alanya más!

R-hipotézis: a dativus-genitivus születésében meghatározó szerepe volt azoknak az eseteknek, amelyeknek svéd megfelelőiben indirekt tárgyat kapó ditranzitív igék vagy szintaktikailag hasonlóan viselkedő igék találhatóak. Ez véleményem szerint meglehetősen erőltetett magyarázat! Fölöslegesnek tartom az idegen nyelvi hatást!

Az utolsó (összefoglaló) fejezetben zárja kutatásait (8. Suomen datiivigenetiivin juuret – dokumentoidun aineiston haaste vertailevalle menetelmälle, 307–314). MIKKO KORHONEN a finn dativus-genitivust az *-n* lativusnak dativusi funkcióján keresztül magyarázta.

A szerző szerint kiindulópontként az szolgált, hogy a dativus-genitivus kialakulásának magyarázatában három gyengeség mutatkozott: 1) több különböző jelentésű genitivus esett egybe, 2) a rokon nyelvek hasonló jelenségeiből csak egy-egy elszigetelt funkciót ragadtak ki, 3) nem minden lehetőséget vettek figyelembe maradéktalanul. Ezt bizonyítják a lív és a déli lapp példák. Röviden vázolta a mordvin és a cseremiszi jelenségeket, amelyek különböznek a legnyugatabbi finnugor nyelvekétől. Végül a svédet mint idegen nyelvet hívta segítségül.

A vizsgálat eredményei a következőképpen foglalhatók össze: a dativus-genitivus mértékében és sokoldalúságában nagyobb különbségek mutatkoznak az 1500-as és 1600-as évek használatában, mint ahogy azt korábban hitték. A dativus-genitivus szerepét az allativus vette át. A lívben a genitivus és a dativus két külön eset, ráadásul a dativus funkciója nemcsak hova, hanem hol és honnan kérdésre felelő esetrag. A déli lapp genitivusszal alkotott habeo-szerkezet funkcióját az északiban az inessivus vette át. A mordvin és cseremiszi genitivus és lativus nem egy töről fakad.

A dativus-genitivus egyéb gyökerei: az ósvéd hatás hipotézise („R-hipotézis”). Érve: a távolabbi rokon nyelvekben (a mordvinban, a cseremiszi) nincs a genitivusnak ilyen használata.

Rövid angol összefoglaló (Abstract), rövidítésjegyzék (Lyhenteet), bőséges forrásjegyzék (Aineslähteet), részletes irodalom rövidítésekkel (Kirjallisuuslähteet) zárja a vizsgálatot (315–351).

Forrásjegyzék: finn, észt, vepsze, inkeri, karjalai, lív, lapp, egyéb nyelvek: svéd, izlandi, norvég, dán; német, angol... Orosz nincs!

Végezetül két függelék közöl: 1) Felsorolja a legrégebbi (1500–1650) nyelvemlékekben előforduló dativus-genitivusi előfordulásokat (Datiivigenetiivin esiintymät aikajakson 1500–1650 kielenmuistomerkeissä, 352–403), 2) 19. Századi irodalmi művekből vett példákat közöl (Persoonapronominien ei-partitiiviset totaaliobjektit kahdeksan 1800-luvulla syntyneen kirjailijan teoksissa, 404–413).

A recenzeált mű érdekes disszertáció egy japán kutatótól, akinek gondolatai erősen eltérnek finnugor kollégáitól, ami a finnugor jelenségeket illeti. Kétségkívül alapos és gondos munkáról, korrekt elemzésekről van szó. A közismert finnugrisztikai kutatási eredmények új megvilágításba kerülnek. Minden pozitív gondolatom ellenére nehezen tudok azonosulni azzal a gondolattal, hogy a nyugati finnugor nyelvek, a vizsgált finn, lív, lapp és volgai csoport, a dativus-genitivus funkciót svéd hatásra nyerte volna.

KERESZTES LÁSZLÓ

Agyagási Klára – Hegedűs Attila – É. Kiss Katalin (szerk.):

Nyelvelmélet és kontaktológia 2.

PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék,
Piliscsaba. 2013. 257 o.

Bevezetés (9–11) A 2012 őszi szimpózium keretében második alkalommal ültek össze a kontaktológiai kérdések kutatói Piliscsabán, hogy tanulmányaikban megvitassák a nyelvelmélet és a diakrónia kölcsönhatását.

I. A nyelvi kontaktusok grammatikai következményei

Az első blokk tanulmányai különféle kontaktustípusok alaktani és mondattani következményeit vizsgálják. Az előadások rendkívül érdekesek voltak, ám részben elméleti indíttatásuk miatt nehezen kapcsolódnak a második blokkhoz. Hét, egymástól teljesen független előadást adnak közre a szerkesztők. Ezek a következő címmel jelentek meg a kötetben: 1. „Egy lehetséges relatív kontaktusjelenség az erdélyi magyar nyelvváltozatban: az általános alany kifejezése egyes szám második személyű igealakokkal” (BENŐ ATTILA 13–26). 2. „Magyar kontaktushatás egy magyarországi német nyelvjárás morfoszintaxisában” (MAYER EDINA ZSUZSANNA 27–42). 3. „A hangzó magyar nyelv hatása a magyar jelnyelvre” (SZABÓ M. HELGA 43–79). 4. „A regionális nyelvhasználat és a nyelvi kontaktusok. Problémavázlat” (KISS JENŐ 80–94). 5. „Hogy ... hogy? Kettős kötőszók az udmurt mondatban” (TÁNCZOS ORSOLYA 95–112). 6. „A nyelvkontaktus hatása amerikai emigráns nyelvek inflexiós rendszereire: különbségek a